

מזיכרונותיו של זאכאר טרובאקוב על הבריחה מבאבי יאר (1)

"מחר קאפוט"

מספר הגויות בבאבי יאר הלך ופחת. ירשוב התחיל לדבר על כך שיש להתכונן לבריחה, ולבחור בלילה ללא ירח.

ראינו שהעבודות הולכות ומסתיימות. הבולדוזרים התחילו לכסות את הערוץ באדמה. הורדו אמצעי ההסוואה שהיו תלויים על העמודים, ואותנו הכריחו לבנות עוד כבשן אחד. אין ספק שזה היה הכבשן האחרון. בנינו אותו בשביל עצמנו.

ירשוב החל להאיץ בכולם: אין למשוך עוד! יש להחליט על פתיחת ההסתערות! היו שהציעו להמתין עד שהשומרים ישתעשעו עוד פעם בהצגה של הוצאה להורג. ירשוב התנגד לכך נחרצות. אין להמתין עוד, אפילו לא יום אחד נוסף.

גם דניאל בודניק תמך בו. הוא שמע שיחה שהתנהלה בין קצין הזונדרקומנדו לאחד השומרים. השומר התלונן על התנאים הבלתי נסבלים, והקצין הרים את עיניו לשמים בתשובה: "בקרוב נשתחרר מהם. כולם יסתלקו לשמים..."

סיפורים כאלה יצרו אווירת חרדה. אני חושב שזה היה לנו לתועלת, שכן הסיפורים חיזקו את נחישותנו לברוח ודרבנו אותנו.

ב-29 בספטמבר ניגש לירשוב המתורגמן סטיאוק:

"פדיה", הוא אמר לו בקיצור, "התנור האחרון הוא בשבילנו. שמעתי זאת במו אוזני".

מנהל תכנית הבריחה קרב אליו ושאל בשקט:

"מה מקור הידיעה?"

"שמעתי את טופידו אומר לחניש: 'אל תעמיסו יותר מדי על התנור האחרון. זה בשביל הגויות. מחר מסיימים'".

"כך הוא אמר?"

סטיאוק הנהן בראשו לחיוב.

בשעת הצהריים העביר ירשוב פקודה לחוליות: "להיות מוכנים הלילה!".

בערב ליווה סטיאוק קומנדו שחזר משטחו של בית החולים הפסיכיאטרי. כהרגלו הוא פתח בשיחה עם קצין המשמר פוגט. בסוף השיחה לחש זה למתורגמן בשקט ובדאגה:

"מחר קאפוט".

לא ברור מדוע הוא הזהיר את סטיאוק. האם בגלל רחמיו וטוב לבו? או שמא היתה לו איזושהי כוונת סתר?

לאחר קבלת ההודעה הזאת החליטה מיפקדת הבריחה לקיים את הבריחה באותו לילה. לא תהיה הזדמנות אחרת. גם אם יינצלו מחצית האנשים, עשרים, עשרה, אפילו איש אחד.

מישהו חייב להינצל! אם לא כן, לא יהיו עדים שיספרו לעולם מה עוללו כאן המפלצות המתורבתות.

ירשוב הדריך כל אחד ואחד מאתנו בתפקידו:

"זה הלילה האחרון. עכשיו או לעולם לא! ההכנה תיערך בשקט ובהחלטיות. ראשית כול צריך לחסל את הפרובוקטור ניקון קוצנקה. המשימה הזאת מוטלת על בוריס ירוסלווסקי. הדרגש שלו נמצא סמוך אליו".

ידיו של בוריס התחילו לרעוד:

"חברים, אינני יודע להרוג! כל חיי לא שחטתי אפילו תרנגולת..."

היה זה איש שקט, מכונאי במקצועו. ירשוב שב ובחר בירוסלווסקי ובאין רואים מסר לו פטיש כבד.

את הצבת אני הבאתי. המפתח של מנעול הכניסה נשאר בידי קאפר. הוא עטף אותו בסמרטוט משומן והחביאו מתחת לדרגש. הכל החזיקו כלים שבאמצעותם יוכלו להוריד את השלשלאות מרגליהם.

לא היה לנו ברור מדוע השומרים העניקו לנו מתנה בסוף היום. זה היה חד פעמי: בלילה הם

הכניסו שתי חביות תפוחי אדמה מבושלים. אולי החליטו להשביע אותנו לפני מותנו?

כל מי שידע על הבריחה המתוכננת לא ישן. מחשבות רבות הסתובבו בראשי. בהתחלה היו אלה זיכרונות מחיי בעבר. אחר כך התעוררה בי משום-מה השאלה על התפודים המבושלים שבגללם התקוטטו האסירים החדשים. חשבתי לעצמי שברור שהם מפסיקים להכין מזון, ומתכוננים לשרוף אותנו בכבשן האחרון.

עכשיו הכל תלוי בוולודיה. עליו הוטלה המשימה העיקרית. קוקליה היה צריך לפתוח בשקט את המנעול, להשאירו פתוח, מכוסה, ורק אחרי זה ייתן ירשוב אות וכולנו נתחיל להוריד את הכבלים.

לפתע נזכרתי שאחרי חצות יהיה 29 בספטמבר. עברו בדיוק שנתיים מאז שהתחילו לרצוח את היהודים בבאבי יאר. אותו יום גורלי הלכתי עם כולם כדי להיווכח בצדקתי. הבנתי שלא ייצא שום דבר טוב מזה שאוספים את כל היהודים יחד. תחושת החרדה הזאת לא עזבה אותי. הלכתי לאט לאט, מתבונן באנשים מוכרים לי. רבים מיהרו, שהרי נפוצה שמועה על נסיעה בקרונות, ורבים השיגו אותי. הגענו לרחוב פוגצ'וב, שמעתי יריות מכיוון באבי יאר והבנתי מיד מה פירושו. הבנתי שאני אכן צודק. ההיטלראים לא יחמלו עלינו. התחמקתי ללא כל הפרעה מן הזרם וחזרתי הביתה בהרגשה קשה. בנשמה סער משהו לא מובן. לא מצאתי לעצמי מקום. בכיתי על אלה שללא מחשבה פנו לעבר אבדנם הוודאי.

אלה היו המחשבות שהשתלטו עלי לפני הפריצה אל הלא נודע.

בריחה

האם גורלנו יהיה כגורלם של הנידונים שצעדו לבאבי יאר? הרמתי את ראשי והתבוננתי. על הדרגשים שכבו רעי לזוניה דולינר, ישה קאפר, ולודיה דוידוב, פיודור ירשוב. סביב שרר שקט. אימצתי את אוזני כדי לקבוע את כיוון צעדיהם של השומרים. הנה אחד מהם עבר ליד הכניסה. הנה הוא עומד. מדליק את המצית ומעשן. שניים משוחחים בגרמנית. קולותיהם נשמעים בבהירות.

עוד מעט נתחיל. חשתי כיצד עוברת בי מדי פעם צמרמורת של ציפייה ופחד. הקוראים כבר יודעים מה התרחש אחר כך – הם יודעים זאת מן הפרק הראשון שבו מתחיל סיפורי.

והנה אנו חופשיים. יריות, אנחות הפצועים, צעקות השומרים, נביחת הכלבים. הבחנו באפלה כי מכיוון בית הקברות היהודי רצים היישר אלינו שני אנשי ס"ס. חשוב לציין שבערוץ עצמו נמצא ביתן שומרים לא גדול. כל סגל הזונדרקומנדו התמקם בבית דו קומתי שבו שכן קודם המשרד של בית הקברות. והנה, משם, עטו השומרים על שלושתנו – ז'ורה באז'נוב, קיבה קריצ'ווסקי ועלי – שהיינו סמוכים זה לזה. אני הייתי במרכז השלישייה. צרור יריות קצר הפיל תחילה את באז'נוב, שהיה משמאלי. קיבה היה יותר גבוה ממני וקרא על רגלי. תגובתי שלי היתה מיידית: התהפכתי והשתטחתי על הארץ, כמת. זה הציל את חיי. הגרמנים ראו גופות דוממות, עברו בריצה והמשיכו הלאה.

המתנתי קצת בשכיבה. נגעתי בחברי – הם היו מתים. העפתי מבט מסביב. לא ראיתי איש. רצתי דרך הערוץ. באפלה הבחנתי לפתע במישהו, שהלך מתנדנד, כמו שיכור. התקרבת אליו. היה זה אחד מקבוצתנו שהחזיק את ידו על חזהו. זה היה דולינר. "חזק, לזוניה", נטלתי את ידו. הוא לא היה יכול לרוץ כי היה חולה לב. "אנחנו כבר חופשיים. איך אני יכול לעזור לך?".

"רוץ, רוץ".

ואני רצתי. השגתי את קלשניקוב. אחר כך, באפלה של טרם שחר הבחנתי בעוד שלושה. שניים החזיקו את השלישי, יעקב קנטור, תחת ידיו. האצנו את צעדינו, והנה אני רואה שלקראתנו רצים לזוניה קדומסקי וולודיה קוקליה.

"מדוע אתם חוזרים?", התפלאתי. הם הסבירו שהם נתקלו במחסום של חוטי ברזל, וחושבים שיש שם עמדת שומרים. אחר כך התברר שהיו אלה גני ירק מוגנים בתיל דוקרני. רצנו ימינה ועזבנו את המישור. נזכרתי שהשלשלת קשורה לי למעלה, למכנסיים. זה היה די מסוכן, שכן כל אדם יבחין מיד שאנו בורחים. ביקשתי מהחברים שימתינו עד שאחביא את השלשלת בבגדי.

"כל רגע יקר", אמר אחד מהם, "ראה, השחר כבר עולה!".

לא היתה ברירה אלא לעשות זאת תוך כדי הליכה. התעכבתי לרגע, קשרתי את השלשלת לרגל העירומה, ורצתי אחריהם.

יחד עם קוקליה וקדומסקי הגעתי לשער, שמעבר לו השתרעה חצר רחבה ובה מבנים גדולים. כשהגענו לשערי היציאה יצאו ממבוא אחד שני אנשים בבגדים תחתונים. כשראו אותנו הם ברחו חזרה. שמענו מישהו צעק בפחד:

"פרטיזנים!"

הגרמנים חשבו אותנו לפרטיזנים. נמלטנו במהירות מן החצר. לא ידענו לאן הגענו. אחר כך נודע לנו שנקלענו לבית חולים מחוזי, שהיתה בו מחלקה לגרמנים. ברחוב הלכו אנשים רבים עמוסי צרורות, עגלות וילדים. ניגשנו למשפחה אחת, ושאלנו לאן כולם הולכים, ומדוע כל אוירת הפניקה הזאת.

"נפלתם מן הירח?", הם הביטו עלינו בפליאה. "הגרמנים מפנים את קייב".

"לאן אפשר ללכת?"

אחת הנשים הזקנות הביטה עלינו בחשד, ואמרה:

"רק לקורנייווקה (Kurenevka) וסולומנקה".

זכרתי את אזהרותיו של הפסיכיאטר שישב עמנו במחנה סירצק. הוא הזהיר שמי שיצליח להשתחרר מן התופת הזאת יאבד בוודאי, בגלל המתח הנפשי, את חוש ההתמצאות. בזמן הראשון ירגיש האיש אבוד ומבולבל.

עתה השתחררנו ממקום אף יותר נורא ממחנה סירצק, והדברים שהוא אמר אכן התאמתו. אף שהיו בינינו כמה אנשים מקייב – ולודיה קוקליה, לוניה קדומסקי ואני – לא הצליח איש מאתנו להבין כיצד מגיעים לסולומנקה. החלטנו למצוא מקום ולחכות בו עד לרדת החשכה, אבל אף אחד לא העז לפתוח לנו את דלת ביתו. חוץ מזה, נדף מאתנו למרחק של פרסה ריח נורא של נבלות.

המצב נראה קשה. לבסוף חמלה זקנה אחת על הנוודים המסכנים, אך אני הכשלתי את "האורחים מעולם האמת", כפי שהיא קראה לנו. מיד כשנכנסנו הבחינה האישה בשלשלת שבלטה מתוך מכנסי. היא נבהלה, והתחילה לגדף ולגרש אותנו.

"איזה אסיר פרך הבאתם אלי? עם שלשלאות על הרגליים! החוצה!"

בחוץ גערו בי גם חברי. איך יכולתי לשכוח מהשלשלת. אחרי שנמאס להם להמשיך ולגעור בי הצעתי להם ללכת אל ביתה של חותנתי.

"בואו נברר את הדרך. אחרת ניתקל בפטרול או ניקלע לשעת עוצר".

"באמת, אני לא מצליח להבין לאיזה צד צריך ללכת", אמר בפיזור הדעת ובתהייה ולודיה קוקליה.

ניגשתי לאדם זקן ושאלתי אותו ישירות:

"דוד, אתה יודע מה התרחש השנה בבאבי יאר?"

"ראינו משם עשן גדול עולה. והרוח הביאה מהכיוון הזה ריח של בשר צלוי... מה הגרמנים עשו שם רק השד יודע".

"הנה, זה מה שהם עשו..." סיפרתי לו בקיצור על המדורות של גוויות אדם, ועל בריחתנו הקבוצתית משם. ביקשתי שיראה לנו את הדרך. היה בזה סיכון לא מבוטל, אבל העצבנות שלי גברה על החשש. הזקן נבהל מן הגילוי ואני כבר נבהלתי פן נכשלתי בדברי עמו. ואז התבונן בי היטב, ונענע בראשו כאילו בחשדנות, אבל אז התעשת ואמר:

"אתם, לכו מאחורי והסתכלו עלי כל הזמן. לפי היד שארים, זה הכיוון שאליו תלכו".

באופן הזה, מבלי לסכן את עצמו הוא הוביל אותנו לרחוב קרוסינאיה. מכאן כבר הכרתי את הדרך והרגשתי בטוח. הודינו למורה הדרך שלנו והמשכנו בכוחות עצמנו.

מקור: זאכאר טרובאקוב, הסוד של באבי יאר, יד ושם, ירושלים, עמ' 2003